

**ALİ FERRUH'UN ŞÂYÂN ADLI ESERİ VE BU ESER
İÇERİSİNDE YER ALAN TERCİ-İ BEND-MÜSTEZAD
NAZİM ŞEKLİYLE YAZDIĞI BİR MANZUMESİ**

*Mehtap ERDOĞAN**

ÖZET

Müstezad, başlı başına bir nazım şeklinin adı olmakla beraber farklı nazım şekilleriyle birleştirilmiş müstezad örneklerine de rastlanmaktadır. Ali Ferruh'un Şâyân adlı eseri içerisinde yer alan terci-i bend-müstezâd nazım şekliyle yazdığı manzumesi de bunlardan biridir. 99 beyitle bugüne kadar tespit edilen en uzun ikinci müstezaddır. Manzumede baştan sona kadar tek bir konu üzerinde durulmamış her bendde farklı bir konuya geçilmiştir. Tevhid, münacat, aşk, sevgili müstezadların konuları arasındadır. Ancak Ali Ferruh, manzumesinde farklı olarak bu konuların yanı sıra yaşadığı bazı hissî ve fikrî bunalımlarına da yer vermiştir. Bu çalışmada Ali Ferruh hakkında bilgi verilerek onun Şâyân adlı eseri ve bu eser içinde bulunan söz konusu manzumesi tanıtılmış ve bu manzumenin metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Ferruh, Şâyân, müstezâd, terci-i bend, 19. Yüzyıl.

**ALİ FERRUH'S ACHIEVEMENT CALLED ŞÂYÂN AND A
POEM WHICH HE WRITES WITH KIND OF VERSE
TERCI-I BEND-MÜSTEZAD IN THIS ACHIEVEMENT**

ABSTRACT

Müstezad is a type of verse's name independently but however there are examples of müstezad that is united with different types of verses. Ali Ferruh's poem

*Ar. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
mehtaberdogan@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

which he wrote with verse of terci-i bend-müstezad in his achievement called Şâyân ... one of them. With 99 couplets it is the longest müstezad which has made firm until today. In this verse there is no one theme from begining to end, there are different themes in every bend. Tevhid, münacat, love, beloved are themes of müstezads. But Ali Ferruh has give place to some sentimental and intellectual depression which he lived in his poet as different. In this work it is informed about Ali Ferruh it is introduced his achievement called Şâyân and aforesaid poet which takes part in this achievement and text of poem is given.

Key Words: Ali Ferruh, Şâyân, müstezad, terci-i bend, 19. Century.

Giriş

Sözlük anlamı “ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış” olan müstezad, bir edebiyat terimi olarak değişik nazım şekil ve türleriyle uzunlu kısıklı mısralar hâlinde yazılan bir nazım şeklinin adıdır. En çok gazel nazım şekliyle yazılmakla birlikte rubai, kıta, kaside, beyit, matla, murabba, muhammes, tahmis, müseddes, tesdis, mesnevi, terci’-i bend, tarih nazım şekilleriyle yazılan müstezad örnekleri de mevcuttur. Bu durumda müstezadlar yazılmış oldukları nazım şekline göre gazel-müstezad, kaside-müstezad, rubai-müstezad, beyit-müstezad şeklinde adlandırılabilir¹ (Erdoğan 2009: 75-76).

Yukarıda da bahsedildiği gibi müstezadlar uzun ve kısa mısralardan meydana gelir. Kısa mısralara “**ziyade**” denir. “Ziyadeleri veya uzun mısraları tekrar eden müstezadlara mütekerrir müstezad denir” şeklinde tanımlar olmakla birlikte, biz beş yüze yakın müstezadı incelememize rağmen uzun mısraların tekrar edildiği mütekerrir müstezada rastlayamadık. Sadece ikinci ziyadenin tekrar edildiği müstezadlar bulunmaktadır. Bu nedenle ikinci ziyadelerin tekrar edildiği müstezadlara “**mütekerrir müstezad**” denir şeklindeki bir tanımlamanın daha doğru olacağı kanısındayız. Ziyade mısraı, kendinden sonra gelen mısranın başında tekrar eden müstezadlara “**müdevver müstezad**”; ziyade mısraı, uzun mısradan önce gelen müstezadlara ‘**mutarraff müstezad**’; ziyadeleri çift olan müstezadlara “**çifte müstezad**” veya “**iki ziyadeli müstezad**” denir. Uzun mısraları Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün, kısa mısraları Mefâ’îlün

¹ Bu konuya verilebilecek örnekler için bk.: (Erdoğan 2009: 76-77).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Mefâ'îlün kalıbıyla yazılan müstezadlar da vardır ki bu çeşit müstezadlara “**müstezâd-ı sūdâsiyye**” adı verilir. Böyle denmesinin nedeni uzun ve kısa mısralardaki Mefâ'îlün parçalarının altı tane olmasıdır² (Erdoğan 2009: 77).

Müstezad, bir nazım şeklinin adıdır. Ancak Münşe'ât-ı Aziziye'de³ nesir hâlinde yazılmış bir müstezad bulunmaktadır.

Müstezad denilince akla gelen ilk aruz kalıbı “Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün/Mef'ûlü Fe'ûlün”dür. Müstezadların büyük bir çoğunluğu bu kalıpla yazılmış olmakla beraber müstezad yazımında bu kalıp dışında 30, yani toplamda 31 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. (Erdoğan 2009: 82-85).

Müstezadlarda en çok kullanılan kafiye şemaları ise şöyledir:

1. Aa Aa Bb Aa Cc Aa...
2. Ab Ab Cx Ab Dx Ab...
3. Ab Ab Cc Ab Dd Ab...
4. Aa Aa Bx Aa Cx Aa...

Ancak bunların yanı sıra rubai, kıt'a, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılan müstezadlarda farklı kafiye şemaları da kullanılmıştır. Muvaffak Eflatun'un tespitine göre müstezadlarda 38 farklı kafiye şeması mevcuttur (1997: 21).

Redd-i matla bilindiği gibi bir gazelin matla beytinin ilk ya da ikinci mısraının, gazelin makta beytinde tekrarlanmasıdır. Az da olsa müstezadlarda da redd-i matla yapılmıştır. İncelediğimiz beş yüz kadar müstezadda beş tane redd-i matla örneğine rastladık. (Erdoğan 2009: 85).

Müstezadların beyit sayısı tek beyitle 124 beyit arasında değişmektedir. Bunların büyük bir çoğunluğunu 5 beyitli müstezadlar oluşturmaktadır. Bunu 7, 6, ve 4 beyitli müstezadlar izlemektedir. Ancak beyit sayısı fazla olan müstezadlar da bulunmaktadır. Hâkim Mehmed Efendi'nin müstezad nazım şekliyle yazdığı mi'râciyyesi, 124 beyitle bugüne kadar tespit edilen en uzun müstezaddır. 99 beyitle tespit edebildiğimiz en uzun ikinci müstezad örneği olan İbnü'r-Reşâd Ali Ferruh'un tercî'-i bend-müstezadının metnini vermeden önce manzumenin sahibi Ali Ferruh hakkında bilgi vermek istiyoruz.

² Söz konusu tanımlara verilebilecek örnekler için bk.: (Erdoğan 2009: 77-80).

³ Münşe'ât-ı Aziziyye 1286: 100. Bu mensur müstezadın Latin harfli metni için bk.: (Erdoğan 2009: 80-82).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Ali Ferruh'un Hayatı⁴

Kudüs Sancağı mutasarrıflarından Kaya-zâde Reşad Paşa'nın oğludur. 1282/1865'te İstanbul'da doğan Ali Ferruh, Beyrut Fransız Mektebi'nde lise tahsilini tamamladıktan sonra, 1882'de Mülkiye Mektebi'nin yüksek kısmından mezun olur. Paris'e giderek Ecole Libre des Sciences Politiques'in siyâsî bölümünü bitirir. Kozan Sancağı Tahrîrât Kalemî Kâtipliği ile 1884'te devlet hizmetine girer. Bir süre Adana Vilayeti Mektubî Kalemî Kâtipliği'nde bulunduktan sonra buradan diplomasi mesleğine geçerek Temmuz 1886'da Hariciye Nezareti Terceme Odası Mülazımlığı'na tayin edilir. Şubat 1888'de Paris Sefareti 3. Kâtipliği'ne, Ağustos 1892'de Londra Sefareti 2. Kâtipliğine, Aralık 1893'te Bükreş Sefareti Başkâtipliği'ne, 1894'te Petersburg Sefareti Müsteşarlığı'na getirilir. Terfi ederek 1896'da Washington Sefirliği'ne atanır. Bu görevden sonra 1899'da Bulgaristan Fevkalade Komiserliği'ne nakledilir. 20 Kasım 1904'te Sofya'da görevi başındayken, ansızın ve çok genç yaşta şeker hastalığından vefat eder. Cenazesi İstanbul'a getirilip, Kadıköy'de Mahmud Baba Türbesi bahçesindeki, babası Reşad Paşa'nın mezarı yanına defnedilir. Ölümü İstanbul basınında ve kamuoyunda büyük üzüntüyle karşılanır. Memuriyette Bâlâ rütbesinin 1. sınıfına yükselen Ali Ferruh, Osmanlı Devleti'nce Murassa Mecidî, Murassa Osmanî, İran Devleti tarafından 5. rütbeden Şîr ü Hurşîd, Fransa Devleti tarafından 4. rütbeden Academie Française ve 5. rütbeden Legion d'Honneur nişanları ile taltif edilmiştir.

Fransızca, İngilizce ve Arapçaya kuvvetle vakıf olup, Farsçadan da anlardı. Ali Ferruh, mizaha eğilimli, gayet zeki, babası gibi hür fikirli bir aydıdı. Tuhaf şeyler yazardı ve söylerdi.

Ali Ferruh'un Edebî Kişiliği ve Eserleri

Ali Ferruh'un hayatı, kişiliği ve edebî yönüyle ilgili en detaylı bilgiyi ve değerlendirmeyi bize arkadaşı Ali Kemal vermektedir. "Ömrüm" adlı eserinde Ferruh'u zeki, zeki olduğu kadar da haylaz ve kendini, bilgisini yeteneklerini olduğundan fazla gösteren biri olarak anlatır. Yazdıklarının çoğunu boş sözler olarak niteler, onunla ilgili bazı anıları anlatır ve bu esnada Ferruh'un eserlerini değerlendirir. Onun Ali Ferruh hakkındaki bu görüşlerini aynen veriyoruz: "Ferruh fevkalade zeki, fakat zeki olduğu kadar da şarlatan, haylaz idi. Türkçe güzel bilir, yazar, şiir söyler, lâkin dâimâ hakîkatten

⁴ Ali Ferruh hakkında bilgi için bk.: (Özgül, Kayahan 2004: 103-107; İnal 1999: 629-632; Altunış Gürsoy 2002: 324; Çankaya 1968-1969: 131-133; Özkırmıllı 1982: 96; Kerman 1977: 113; Bursalı Mehmed Tahir 2000: 378-380).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

fazla görünmeye çabalar idi. Mekteb-i Mülkiyyeyi son sınıfta her nedense terk eylemiş, Paris'e adeta firar etmişti. Fakat her gün muntazaman sefarethaneye devam eyliyordu. Göze görünmek, hükûmete çatmak için ne lazımsa yapıyordu. Meselâ o esnalarda, öyle bir hengamede Süleyman Dede'yi takliden bir Mevlid-i Şerif yazdı. Yazmakla kalmadı. Bir gece bütün Türkleri odasına topladı kemâl-i debdebe ile tıpkı mevlid okur gibi o eserini okudu. Sonra el yazısıyla güzelce bastırdı. Kerbelâ diye bir mersiye de karalamıştı. Onun için de aynıyla böyle yaptı. O teliflerini İstanbul'a gönderdi, o menkabelerini de saraya aksettirdi. Kerbelâ'yı meşhur Kazım Paşa'ya,

Dil haşlaması, ciğer kebâbı
Cân nân-ı azizi, kan şarâbı

diye tuhfe etmişti. Zaten Ali Ferruh İstanbul'da Mülkiye'de iken pek ziyade mâruf idi. Bir hârîka-i şi'r ü zekâ addolunurdu. Devlet, Hûşeng namlarıyla manzum eserler neşreylemişti. Onlarda,

Evlâd, esâs-ı inkılâbat
Bir safhasıdır kitâb-ı sa'yin
Âlemde muharrib-i harâbat
Şermendesidir itâb-ı sa'yin

diyerekten Reşad Paşa takriz yazardı. Fakat rivayet ederlerdi ki, bu takrizlerin nâzımı hakîkatte pederi değil, yine bizzat Ali Ferruh idi.⁵

1883'te idi, biz Mekteb-i Mülkiye'nin üçüncü senesinde idik. Victor Hugo'nun vefatı haberi geldi. Ferruh mutantan bir mersiye söyledi, Tercümân-ı Hakikat'te neşretti. Bu sefer de

Ey lokma-i câvidan bu lâne-i mur
Victor Hugo'nun kemiklerinden

diye şöyle bir tefelsüften sonra Les Orientales'a telmîhen,

Şâir bizi eylemişti tahkir
Vahşî diyerek eserlerinde
Şiddetlice bazı yerlerinde
Bizler ederiz o zâtı tevkir
Türklerdeki emsâlin göresin
Türklerdeki kadrden göresin

⁵Ali Kemal, Ali Ferruh'un bunu Musa Kazım Paşa'dan bir teşvik gelmiş gibi göstererek Kerbelâ'nın (Paris 1305) başına eklediği şiirde de yaptığını söyler.

diyordu. Mana hiç, lafız berbat iken bu soluk manzûme mektepçe harikûlade bir rağbete mazhar oldu; çünkü Ferruh lâf ile, şarlatanlıkla nazarımızda kendini büyük gösteriyordu. Maalesef bu genç, şairlikte bu dereceyi asla aşamadı. Böyle âdî, boş birçok sözler söyledikten sonra söndü sustu. Zekâsına sa'yi yâver olsaydı, âlemde daha kıymetdar bir iz bırakırdı. Lâkin çalışmak nedir bilmezdi. Meselâ Paris Sefareti'nde iken Ulûm-ı Siyasiyye Mektebi'ne devam etmişti. Fakat hiç derslerine çalışmamış, imtihanlarda gülünç olmuştu, çünkü Mekteb-i Mülkiyye'de yaptıklarını orada yapmaya kalkışmıştı, atıp tutmakla hocaların gözlerini boyamak istemişti.

Harâbat'ta vardır; kudemâdan Hemdemî Âl-i Osmân'ın manzum bir tarihçesini yazmıştır, zamanına kadar gelmiştir. Ziya Paşa merhum da o destanı devr-i Hamîdiye kadar uzatmıştı. Ferruh bu devri fakat perîşân bir tarzda yazmış, edebî manzumelerle beraber Devlet unvanı altında neşreylemiştir. Meselâ hâkân-ı magfûru gûyâ âsârıyla medheylerken Güllü Agob'la iştihar eden Gedikpaşa Tiyatrosu'nun medreseye tahviline telmîhen,

Maârif-perveri gör ki tiyatroyu edip tahrîb
Yerinde eyledi bin lutf ile bir medrese inşâ
demek garabetinde bulunmuştu.

Yine o sıralarda Paris'te tanıdığımız garip zevatlardan biri de Ubeydullah Efendi idi. ...Ali Ferruh'un Mevlid ve Kerbelâ okumaları, okutmaları gibi nümayişlerine Ubeydullah'ın çok yardımı oldu, çünkü hîn-i hâcette bu merd-i garib cübbesini arkasına giyer, sarığını başa takardı, eline subha ve destarçe bile alırdı, öyle gezerdi. O dinî nümayişlerde Ferruh yardım eylerdi. Yine bu muhitte elektrik, mühendislik vesâire tahsili için oraya gelmiş gençlerimiz vardı; lâkin - Fransızca bir tarafa dursun- Türkçe dürüst, düzgün okumak ve yazmak bilmezlerdi. Ali Ferruh bu cemâat-i uzmâyı peşine takar, kahve kahve, oda oda gezer, öylece eğlenir dururdu. ...Ferruh, Ubeyd, hattâ Süleyman Bey vakitlerini hoş geçirmek kaygusunda idiler, öyle tahsil emelinde değildiler. Halbuki ben cidden teşne-i irfan idim. Paris'te böyle imrâr-ı hayât eylediğime bilâ-mübalağa kan ağlıyorum." (Özgül 2004: 103-107).

İnci Enginün, Tanzimat sonrası yetişen ve Servet-i Fünûn dönemi şiir anlayışında hazırlayıcı rol oynayan, yani iki güçlü edebiyat neslinin arasında kalan "Ara Nesil Şairleri"nin romantik ve santimental bir şiir anlayışına sahip bir grup olduğunu söyler ve içerisinde Ali Ferruh'un da bulunduğu bu grubun başta gelen üyelerini şöyle sıralar: Mehmet Celâl, Nabizade Nazım, Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, Mustafa Reşit, Menemenlizâde Tahir. Genç yaşta ölen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Makbule Leman ve Nigâr Binti Osman da aynı nesildendir. Abdülhalim Memduh ve Ali Ferruh Hâmit'i taklit etmiş ve çok yazmışlardır (2006: 528).

Ali Ferruh, Muallim Naci'nin şahsiyeti çevresinde Ukâz-ı Osmanî adıyla toplanan ve şiirlerini Saadet gazetesinde neşreden edebî zümreye karşı, şiirlerini İzmir'de Hizmet gazetesinde neşreden ve Ukâz-ı Şübbân adı altında toplanan edebî zümrenin bir üyesidir. Bu topluluğun Ali Ferruh dışındaki diğer üyeleri Ali Kemal, Memduh Sami ve Halid Ziya'dır.

Ali Ferruh'un 12'si basılmış toplam 21 eseri vardır. Bunlardan ikisi çeviri, biri tiyatro geri kalanı ise manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak hazırlanmış ve değişik konularda yazılmış eserlerdir.

Basılmış Eserleri:

1. Laklakıyât-ı Edebiyye (manzum, İstanbul 1885)
2. Üssü'l-Esâs (manzum, İstanbul 1886)
3. Devlet (manzum, Tarihçe-i Osmanî, İstanbul 1886)
4. Huşeng (tiyatro, Facia-i tarihiye, manzum, İstanbul 1887, Mart 1914'te Şark Dram Kumpanyası tarafından oynandı.)⁶
5. Şâyân (İstanbul 1887)
6. Mebâdi-i Hikmet-i Ahlâk (mensur, İstanbul 1887)
7. Taklibü'l-Elfâz yâhud Mebâdi-i İştikâk (mensur, Formation de Mots, İstanbul 1888)
8. Misbahü's-Salâh Velâdet-i Peygamberî (mensur, Paris 1889)

⁶İnci Enginün, Huşeng hakkında şunları söylemektedir: "Namık Kemal'in etkisi Hâmit'inkiyle birleşmiş ve Tanzimat döneminde basılan çok sayıdaki oyunda kendisini göstermiştir. İbnürreşad Ali Ferruh'un 5 fasıllık manzum oyunu Huşeng (1303/1887) de bunlardandır. Konusunu Tanzimat dönemindeki bazı oyunlar gibi Şehname'den alır ve Tanzimat sonrası yazarlarının ortak temi olan zulüm aleyhtarlığını işler. Bu basit eserin konusu, zalim Kalat hükümdarı Neriman'ın Huşeng'in kızı Menije'ye göz koyması ve savaşta başarı kazanan Menije'nin nişanlısı Mirza'yı öldürtmesi ve Menije'nin intiharı üzerine gençlerin ölümünden Huşeng'i sorumlu tutarak, onu idam ettirmesidir. Fakat vicdan azabı Neriman'ı rahat bırakmaz ve zulmettiklerinin hayalleri onu öldürür. Eser hatiften gelen bir sesle biter: Bil! Ahirete kısas kalmaz / Canı ezilir de adl ezilmez. Bu görüş Hâmit'in görüşüne uygundur. Hâmit, bu eserin sonuna çok benzeyen İbn Musa'yı henüz bütünüyle yayımlamamıştır. Ancak, Hâmit'in dostlarından olan Ali Ferruh'un Hâmit'in henüz yayımlanmayan eserini okumuş olması muhtemeldir." (2006: 707).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

9. Kerbelâ (1. ks. Paris 1889, 2. ks. basılmadı. İlk kısım manzum)
10. Küfrân (manzum, mukaffâ)
11. Teşhir-i Ebâtıl (mensur, E. Renan'a reddiye, İstanbul 1890)
12. Kanun-ı Tabiat (çeviri, Volney'den)

Basılmamış eserleri:

1. Kerbelâ (ikinci kısım manzum)
2. Tûrab (manzum)
3. Ziya Paşa (manzum, tercüme-i hâl)
4. Rüşvet (manzum)
5. Arz-ı Hakikat (manzum)
6. İbnü'r-Reşâd (manzum, arada nesirler de var)
7. Taklib-i Elfaz (mensur)
8. Safvân (mensur)
9. İlham-ı Ensâb (çeviri)

Şâyân

Eser, Ali Ferruh'un farklı zamanlarda yazdığı ikisi mensur ve ikisi manzum olmak üzere dört bölümden oluşur:

1. “Eski İntihâya Yeni Bir İbtidâ”, Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne Sinf-ı Müntehî Talebesinden İbnü'r-Reşad, Hoca Paşa, 5 Mayıs 1302/17 Temmuz 1886, 2-8. sayfalar arası.

Şâyân, “Eski İntihâya Yeni Bir İbtidâ” başlıklı mensur bir mukaddime ile başlar. Ali Ferruh, burada eserini nasıl ve hangi duygularla oluşturduğunu ve eserine nasıl isim verdiğini açıklar. Ancak Ali Ferruh'un burada söyledikleri Abdülhak Hamit'in “Divaneliklerim” başlığı altında topladığı şiirlerine yazdığı ön söze olan benzerliğiyle dikkat çekicidir. Abdülhak Hamit, “Divaneliklerim” içerisinde bulunan şiirleri, Paris'te yaşadığı süre içerisinde yazdığını, son yazdığı şiirleriyle ve hâliyle asla bir ilgisinin olmadığını ve belki de bunları bir hayal içerisinde yazdığını şu sözlerle ifade etmektedir: “... bu ufacık kitap, bundan dokuz on sene evvel Paris'te yazdığım eş'ardan teşekkül ettiği için, münderâcâtının bugünkü şiirimle, hâlimle asla münasebeti yoktur. Bugün ben o eş'arı mâzi içinde nisyanndan bir misal, belki de zulmânî bir hayâl olmuş bir adamın âsârı olmak üzere

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

mütâlaa ettiğim gibi, diğer okuyacaklar dahi sanırım ki, bu kitapta yeni bir şey bulmazlar.” (Enginün 1991: 90). Ali Ferruh da zamanında garip hislerle yazdığı bu eserin şimdiki hâliyle bir ilgisinin bulunmadığı yönündeki görüşlerini şu şekilde dile getirir: “Diyeceğim şu ki: Vaktiyle kim bilir nasıl bir hiss-i garîb ile karaladığım şu sûtûr-ı müte‘addideyi -bugünkü İbnü’r-Reşâd’a âdiyyet ve ta‘alluku olmamak üzere- nazargâh-ı enâma vaz‘ ediyorum.” (İbnü’r-Reşâd Ali Ferruh 1303: 6). İki edibin mukaddimleri arasındaki benzerlik bu kadarla sınırlı değildir. Abdülhak Hamit, Paris’te yazdığı şiirlerine ilk önce “Belde” adını vermiş, daha sonra bunu “Divaneliklerim” olarak değiştirmiştir. “Vaktiyle kim bilir ne kadar makul ve müstehab bildiğim bu şiirleri ahîren gözden geçirdiğimde, hepsine bir nâm vermek kabilinden olarak, Divaneliklerim demek icap etti. Divaneliklerim’in evvelki ismi Belde idi.” (Enginün 1991: 90). Ali Ferruh, Abdülhak Hamit’in o kadar etkisindedir ki eserine “Cünûn-nâme” adını koymayı düşünmüş; fakat “Vâh” adını verdiği eserin adını tıpkı Hamit’in yaptığı gibi daha sonradan değiştirerek Şâyân koymuştur. “Edîb-i muhterem Abdülhak Hâmid Beyefendi, vaktiyle söylemiş oldukları manzumelerine, Divâneliklerim tesmiye buyurdıkları gibi bu eser-i kemîneye de Cünûn-nâme yolunda bir isim takmak pek tabî‘î görünürse de ism-i kadîmi olarak Vâh dinilmiş olan bu mahsûl-i acze -kâri’in-i kirâmın afvlarına istigrâren- “Şâyân” dimege cesâret alabildim.” (İbnü’r-Reşâd Ali Ferruh 1303: 6). Daha sonra Ali Ferruh, Şâyân içerisinde yer alan ve Garîbdîr başlığıyla verilen manzume hakkında kısa bir değerlendirme yapar.

2. “**Garîbdîr**”, İbnü’r-Reşâd, Hoca Paşa, 9 Şubat 1301/21 Nisan 1885, 10-15. sayfalar arası.

“Garîbdîr” başlıklı manzume, Ali Ferruh’un “Garîbdîr serlevhasıyla mukaddime makâmında yazılmış olan manzume, hakîkaten garîb olduğu kadar tuhafdır.” (Ali Ferruh 1303: 7) şeklinde ifade ettiği gibi hakikaten içerik olarak alışılmışın dışında olup mukaddime olarak yazılmış 44 beyitlik bir mesnevidir. Burada Ali Ferruh, önce insan kalbini bir oyuncağa benzetip, kalbin his adlı yoğun bir arzunun ve dünyanın esiri olduğunu ve hislerinin oyuncağı olmak istemediğini, onun kendisini yanıltmaya çalıştığını, her şeyi olduğundan farklı gösterdiğini söyler. Hislerine hitaben yazdığı,

Dîvârı nigâr gösterirsin
Gîsûyî da mâr gösterirsin

Dîvârı nigâr zann iden kim?
Gîsûyî da mâr zann iden kim? (Ali Ferruh 1303: 12).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

beyitlerinden sonra divan şiirinden kopuşun bir göstergesi olarak, sevgiliyi bu şiirin alışılmış kurallarının dışına çıkarak tuhaf bir şekilde tasvir etmeye başlar. Buna göre kaşlar havyar ile vesmelenmiştir, sürmeli gözler keşkül gibidir, pembe yanaklar rengini şalgam boyasından almıştır, saçlar püsküllü beladır, boy varil gibidir ve bu hâliyle nahlla rekabete kalkışmıştır, ağzı kahve değirmeni, dişleri değirmen dişleri gibidir ve o, bu hâliyle sevilecek gibi değildir. Bu tuhaf benzetmelerin ardından şu anlamsız beyitler gelir:

Hayret o numûne-i Zelîhâ
Hiç kimseleri begenmez aşlâ

Beñzetmiş o mihrîbân hani
Bir şûha yoğurtlu paılıcanı

Ben de disem ol hâsûda aıhrâ
Kişnişli ‘asîde nâne mollâ (Ali Ferruh 1303: 13).

Bu hâliyle hâlâ perileri kıskanan sevgiliyi dumana hatta yılanı periyi de bir nura ve ahuya benzetir.

Diğkat buña kim o şûh-ı ra‘nâ
Kışkanmada bir periyi hâlâ

Sen nerde o nerde ey beşâret
Neyyir idilir mi dûda nisbet

Yanarsa o sen zâlâm-ı cânsîñ
Ol âhû sense bir yilansîñ (Ali Ferruh 1303: 14)

Ali Ferruh, daha sonra sözü kıskançlığın kötü bir şey olduğuna getirir. Kıskançların varlıklarını sürdüremeyeceklerini, çünkü kıskançlığın zehirden daha keskin olduğunu söyleyerek mukaddimesinin manzum kısmını tamamlar.

3. Başlıksız, Terci-i bend-Müstezâd, Beglerbegi 17 Haziran 1301/29 Ağustos 1885, 16-44. sayfalar arası.

Mensur kısım bir mukaddime olduğuna göre ve Ali Ferruh “Garîbdir” başlığı altında verdiği manzumesini de bir mukaddime olarak adlandırdığına göre Şâyân’ın asıl bölümü, eserin en hacimli kısmı olan terci-i bend-müstezad olarak görünmektedir. Ayrıca bu manzumenin 7, 20 ve 43. beyitlerinde eserin adı olan “şâyân” kelimesi geçmektedir. Söz konusu manzume 99 beyitle, Hâkim Mehmed Efendi’nin 124 beyitlik müstezad nazım şekliyle yazılmış mi‘raciyyesinden sonra tespit edebildiğimiz en uzun ikinci müstezaddir. Aynı zamanda bir terci-i benddir de. Beş bentten

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

meydana gelmekte olup üçüncü bent 19, diğer bentler 20 beyitlidir. Aa Aa Bb Aa Cc Aa şeklinde kafiyelendirilmiştir.

Aşk, sevgili, şarap, medhiye, na't, tevhid, münacat, hezl, hiciv, bahariyye, dervişlik ve tarikata bağlılık, dünyaya bağlanmamanın gerekliliği ve müzik terimleri, mersiye, peygamberimizin mi'râc hadisesi müstezadların konuları arasındadır. Terci-i bendlerin konuları arasında ise felek, Allah'ın kudreti, evrenin sonsuzluğu, hayatın zorlukları, dünyadan şikayet vb. ile mersiye, medhiye, tevhid gibi nazım türleri vardır. Ali Ferruh'un bu manzumesi ise baştan sona tek bir konu üzerinde yazılmış olmayıp her bendde konu değişmektedir. I. bend tevhid ve münacât konuludur. II. bend Ali Ferruh'un birgün sabaha karşı gördüğü garip hayaller ve yaşadığı sıra dışı duygulara dairdir. III. bendde divan edebiyatının belirlediği ölçütlere uygun olarak sevgiliden ve ona duyulan aşktan bahsedilir. IV. bend yine Ali Ferruh'un karmaşık ruh hâlinde bahsettiği bir kısımdır. V. bendde şair göz yaşı, sevgili, Allah, kalp, aşk, ümitsizlik gibi kişi, varlık ve duyguları muhatap alarak yine yaşadığı hissî ve fikrî kargaşayı dile getirir. Ali Ferruh'un, eserinde hiç bahsetmemesine rağmen Ziya Paşa'nın terkib-i bendinin üçüncü bendinden aldığını tespit ettiğimiz⁷,

Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî (Göçgün 1987: 209)

şeklindeki vasıta beyti, yaşadığı karmaşayı mekr ü fitne yani hile, bela, sıkıntı ve karışıklık olarak adlandıran Ali Ferruh'un içinde bulunduğu ruhsal durumu özetler mahiyettedir.

4. "O Kuvvâ-yı Nûr-ı Çeşm-i Sevdâyî", yer ve tarih belirtilmemiş, 45-49. sayfalar arası.

Söz konusu başlık "Bir Figân-nâme'nin bazı fikarâtıdır" dipnotuyla verilmiştir. 39 beyitlik bir kasidedir.

Şâyân içerisinde yer alan terci-i bend-müstezâd metnini aşağıda veriyoruz.

(Tercî'-i Bend- Müstezâd)

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

(Mef'ûlü Fa'ûlün)

⁷ Bu tespit, değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Arslan'a aittir. Yardımları için kendisine teşekkür ediyorum.

I

- 1 Yâ Rab ne temâşây şu resm itdigiñ ekvân
Yâ Rab bu ne ‘ummân
Hâlîk ne veleh-zây bu halk itdigiñ insân
Vaşş eyledigiñ cân
- 2 Her cüz’de neyyir gibi meşhûdsuñ Allâh
Mevcûdsuñ Allâh
Her zerrede sensiñ yine her kaçrede pinhân
Her şeyde nümâyân
- 3 Her zerre ider varlığıña hüsn-i şehâdet
Ey Hâzret-i Hâzret
Her nağme kılar kalbe sünûhâtıñı i‘lân
Kalbim buña burhân
- 4 Feyziñdir İlâhî bu teceddüd bu şu’ûnât
Eyler seni işbât
Bî-şâhib ü pür-hevl ola mümkin mi bu meydân
Varsıñ saña îmân
- 5 Var oldığıña dâl degildir de nedir yâ
Biñlerce kaçâ
Haqq oldığıñı eylemiyor mı bize ityân
Ol hâzret-i Furkân
- 6 Kahrıñdan o bir nebzedir ey pâdişeh-i ‘avn
Girdâbe-i Fir‘avn
Fikrimce olur kudretiñe ayrıca mîzân
Hengâme-i tûfân
- 7 Şâyân-ı ‘inâyet midir ey Hâzret-i Ma‘bûd
Âlâyiş-i Nemrûd
Şâyeste-i miñnet midir ey Hâzret-i Raħmân
Ol şâh-ı şehîdân
- 8 Virâne kalır gülbünüñe karşı ey üstâd
Ma‘mûre-i Şeddâd
Efsürde olur yâd idilince nice volkân
Mîzâbe-i nîrân
- 9 Ey leyl-i kebûdî yaraşan nûrına temşîl
İtdim seni taħyîl
Ey rûz-ı mü’ebbed yağışan feyzine ‘unvân
Fikrimdesin el’ân
- 10 Nazram oluyor hâzretiñi rü’yete hâ’il
Fikrim buña kaç’il

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- Ey zâtı olan nazra-i a'mâya nümâyân
Bînâlara pinhân
- 11 Ben hüküm iderim dîde-i a'mâ saña mekşûf
Muṭlaḡ saña ma'tûf
Bir nesne bile görmeye mümkün mi bir insân
Ey leyl-i dıraḡşân
- 12 Beynimde yaşar ḡahr ile mânende-i kâbûs
Bir ejder-i me'nûs
Fikrimde büyür şavlet ile bir ḡoca aslan
Ṭâḡat buña Yezdân
- 13 Ḥayret birisi dîgeri cehl-i veleh-efzây
Yâ Rab ne belâyây
Añdıḡça seni olmadayım vâlih ü ḡayrân
Dem-beste vü nâlân
- 14 Mümkün mi iki cân-veriñ reh-güzzerinde
Ez-cümle yerinde
Naḡcîr-i tefekkür ola iḡbâl ile pûyân
Olmaz mı hirâsân
- 15 Ref' it buları ḡıl beni ilmiñle mübâhî
Echelken İlâhî
Meşḡûn olayım ma'rifetullâh ile her ân
Ey Ḥazret-i Ḥannân
- 16 Yâ Rab ne teḡâlûf ki olur ḡalbime ṭârî
A'sâbıma sârî
Ḥandân olurum ḡâh ḡehî ye's ile giryân
Mânende-i Seyḡân
- 17 Bir neyyiri ancaḡ ṭoḡuran ḡalb-i seḡerden
Biñ şems umarım ben
Bir zülmet ider bir ḡicede fikrime erzân
Biñ leyle-i raḡşân
- 18 Ḡâhî olurum zenzeme-i ra'd ile dil-şâd
Eyler beni irşâd
Ḡâhî de ider demdeme-i nefḡa-i şûbân
A'sâbımı vîrân
- 19 Her zerreyi ḡattâ düşünür ḡaşy olurum ḡâh
Ḥavf eylerim Allâh
Bir cüz'i bile ḡâh düşünmem ḡalırım şan
Bî-fikret ü bî-cân
- 20 Ḡâhî kılarım encüm-i raḡşâna seyâḡât
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Ferdâyı ziyâret
Gâhî iderim hâletimi vaqtimi nisyân
Hayret buña şâyân

Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî

II

- 21 Bir şubh nezâret-gehimi fecr-i şafâ-zây
Kılmışdı dü-bâlây
Dönmüş idi bir lücce-i envâra o feyfây
Mevceydi ser-â-pây
- 22 Mestûr idi eşyâ nazar-ı hayrete karşı
Zulmet mütelâşî
Manzûr idi bir gûşede ol levn-i dilârây
Bir levh-i mu'allây
- 23 Alkışlar idi sem'î sükûtuñ harekâtı
Sektîñ şademâtı
Okşardı o şamtı arada gulğul-ı mecrây
Mânend-i def ü nây
- 24 Hüküm eyler idi kalbe o levhîñ cezebâtı
Leylîñ zulemâtı
Bir kâh idi dil zulmet ü nûr iki keh-rübây
Hâl-i veleh-efzây
- 25 Pişimde sönük şem'aya dönmüş idi idrâk
Yâ Rab ne çekâ-çâk
Arkamda veleh sâyeme olmuş idi rû-sây
Yâ Rab ne temâşây
- 26 Hârç eyler idi beynimi bir fikr-i siyeh-fâm
Evhâm idi evhâm
Olmuş idi bir hişş-i garîb anda hüveydây
Sevdây idi sevdây
- 27 Bilmem kimi beklerdi gönül sûy-ı şafağdan
Bî-kudret idim ben
Bilmem kime açmış idim âgûşımı eyvây
Mânend-i çelîpây
- 28 Bilmem ki ne diñlerdi gönül båd-ı şeherden
Feryâd-ı şeherden
Bilmem bu tehâlük neden olmuş idi peydây
Yâ Rab ne tevellây

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- 29 Gönlümde toğardı niçe biñ hiss-i gam-âver
Fikrimde güneşler
İtmişdi şanırdım beni a'lâ yed-i beyzây
Bir "zümrüd-i 'anķây"
- 30 Gâhî uzanup üstine bir ebr-i ħaffiñ
Bir cism-i laţfiñ
Keşf eyler idim şevķ ile biñlerce heyûlây
Biñlerce de ma'nây
- 31 Burc-ı esed isterdi ki itsün beni tezyîf
Kıldım anı teşrif
Enzârıma ħâsıl felek eylerdi müdârây
Mes'ûd idim eyvây
- 32 Me'nûs idi vicdânıma bir hiss-i muķaddes
Zihnimde de bir ses
Mazlûm gibi olmuş idi mazleme-gûyây
İñler idi gûyây
- 33 Eylerdi baña şanki o âheng-i dil-âzâr
Şu sözleri iĥtâr
Heyhât ki Mecnûn'mı terk eyledi Leylây
Ĥayfâ yine ĥayfây
- 34 Eylerdi bunu zulmet ile şavlet-i âlâm
Bir ĥat daha i'zâm
Kılmışdı beni ĥâsılı bu sâ'ik-i ĥulyây
Bir 'âşık-ı şeydây
- 35 'Âşıklığımı añladım añdım o hevâyı
Sevdim bu belâyı
Yâ Rab bu ne sûzişli faķat sevgili belvây
Ĥayret bu ne ĥavĥây
- 36 Fikr it ne mekânet ki arardı dil-i vîrân
Bir ĥûşe-i zindân
Açmaķda iken pîrehenin ol gül-i zîbây
Mânend-i Zelîĥây
- 37 Lâkin yine meyli aña eylerdi tezâyüd
Yâ Rab ne tereddüd
İtmişdi bu ĥâlet olan ısrârımı yaĥmây
Ĥayret bu ne rû'yây
- 38 Kıldı beni iķâz nihâyet yem-i zehĥâr
Oldum hele bîdâr
Bir anda nihân oldu hem ol şevķ u hem ol cây

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- Kaldı şeb-i yeldây
 39 Ey his kurusun menba' u mebnâ-yı zuhûruñ
 Temkîn ü gurûruñ
 Ey yâr yetiş şabr u sükûn kalmadı zîrây
 Varsam bile yok şay
 40 Ey 'aşk yeter şavletiñe kalmadı tedbîr
 İtdim seni teşhîr
 Kıldın beni vâveyl ki 'âlemlere rüsvây
 Gülsün baña dünyây
 Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
 Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî
 III
 41 Güm-geşte-rehim yâ Rab idildim yine idlâl
 Oldum yine pâ-mâl
 Seyr itmede idbârımı gam çihreli ezlâl
 Hayret bu ne iqbâl
 42 Bir bâr oluyor kendime kendim bile bir bâr
 Tâli' hele bir bâr
 İşkâl idiyor zihnimi zulmetdeki eşkâl
 Zulmetdeki ehvâl
 43 Lâyık mı karanlıkda bırakmak düşün ey mâh
 Hem-râhını hem-râh
 Şâyân mı komağ hecrde ey neyyir-i âmâl
 Hem-hâlini hem-hâl
 44 'Âdil mi gücenmek derim ey âlihe-i nâz
 Hem-râzına hem-râz
 Şâyeste midir eylemek ârâyış-i âcâl
 Hem-sâlini hem-sâl
 45 Gündüzlere ta'n itmedeyim ey saçı Leylâ
 Mecnûn gibi hâlâ
 Zülfün getirür hâtıra zulmetdeki sehbâl
 Ey kirpigi kumral
 46 Biñ kavs-i kuzah itse de zihnimde tecellî
 Olmam mütesellî
 Zîrâ ki semâ şiveli bir handeli timşâl
 Endişeme rû-mâl
 47 Timşâl degil sensiñ eyâ şanlı firişte
 Karşımdasın işte

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/8 Fall 2009*

- Rû-mâl degil olmadasın bahtıma remmâl
Sevdâma per ü bâl
- 48 Olmağdadır a'sâbıma âteş gibi sârî
Vıcdânıma târî
Gâhî o dü-çeşmiñden uçan nazra-i seyyâl
Ol şu'le-i cevval
- 49 İtdikçe güzer kalb-gehimden o nıgehler
Gûyâ ki ser-â-ser
Eyler cıgerim ortada mânende-i gırbâl
Pejmürde-i eşkâl
- 50 Geldikçe gehî yâdıma ey meh cezebâtıñ
Şıveñ harekâtıñ
Zâhir olur ol anda lehimde nice teb-hâl
Biñlerce de velvâl
- 51 Kirpikler ile gamzeler ardınca dil-i zâr
Mânende-i pergâr
Dönmekde iken oldu o nergislere meyyâl
Bâzîçe-i etfâl
- 52 Şaçlar o tegâfülle Venüs-vâr taranmış
Sâ'id ne yamanmış
Esmer güzeli tatlı bakış baş "alalambâl"
İtmez mi beni lâl
- 53 Şad-hayf o sâ'adetli zamâna yine şad-hayf
Herâyine şad-hayf
Envâr-ı vefâyı baña itdiñ faķaķ ibzâl
Ben eyledim ihmâl
- 54 Ey sâ'ika-i tâli'-i mekkâr hoş şimdi
Ėaddâr hoş şimdi
Kıldıñ olan âmâlimi hep gâret ü iglâl
İtdiñ baña bir âl
- 55 Tâķatimi çâk eylediñ ısrârımı berbâd
İdbârımı dil-şâd
Bir tuhfe-i luţfuñ mı şu pâyımdaki ağlâl
Kalbimdeki aĖmâl
- 56 Billâhi unutmam saña rağmen bu zamânı
Ėatırla sen anı
Ey çarĖ ararsañ eger âlâyişe emşâl
Göster bunu her hâl
- 57 Gâhî tolar idrâkime biñ fikr-i siyeh-reng

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- Eyler beni dil-teng
Gâhî boşalır öylece zihnimdeki âmâl
Beynimdeki ahmâl
- 58 Gâhî ilişir nazrama bir nûr-ı siyâhî
Bir levn-i İlâhî
Gâhî irişir sem'ime bir şenşen-i halhal
Eyler beni işgâl
- 59 Pîşimde yuvarlanmada gûyâ ki şu'ûrum
Âlâm u sürûrum
Zulmetler içinde yine bir şu'le-i cevval
Bilmem niyedir dâl
- Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî
- IV
- 60 Mâzî ey iden hâtırası kalbimi tenvîr
Virâneyi ta'mîr
Hâl ey olan endişeme bir zehr-i ecel-gîr
İtdiñ beni taḥkîr
- 61 Müstaḳbel ey ebr-i siyeh ey düde-i mechûl
Tutmam seni mes'ûl
Taḥyîliñ olur olsa dile bâdî-i tesrîr
Eyler seni tezkîr
- 62 Reh-zen gibi çıkdıñ öñüme reh-güzerimde
Ey ḥârîḳ-ı 'âde
Temhîd ile tehdîd ile kıldıñ beni ta'zîr
Ḳıydıñ baña şirrîr
- 63 Senden bu te'eşşür bu tazallüm yine senden
Ey ḥâzret-i reh-zen
Senden geliyor beynime âteş gibi biñ tîr
Biñ şîveli şemşîr
- 64 Kimden ideyim kimlere bilmem ki tazallüm
Bir bî-ḥaber oldum
Bilmem ki nedir eyleyen a'sâbıma te'sîr
Enzârımı taḥdîr
- 65 Ba'zen bulurum kendime idrâkimi zâ'id
Ḥâlîḳ buña şâhid
Dâ'im şanıırım tırmalıyor kalbimi bir şîr
Yâ Rab buña tedbîr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- 66 Ey şîr yeter ezdiğiñi taş mı şanırsıñ
Bilseñ utanırsıñ
Ėafletle kucağındakini şanma ki naĥcîr
Billâhi degildir
- 67 Ekşer görürüm kendime bîğâne cihânı
Ėavl-i Ėavelânı
Kendim iderim şâ'ika-veş kendimi taştîr
Yâ Rab bu ne tedbîr
- 68 Gâhî bürünür eblere dil o eş ile
Biñ keşmekeş ile
Gâhî sürünür yerlere boynumdaki zencîr
Eyler beni tekdîr
- 69 Zencîr sürün zemezmeñi eyle ki taz'îf
Kılsun beni talîf
Aĥrâr idemez anı esîrân gibi taĥdîr
Anlar gibi tevĥîr
- 70 Geh ĥiss iderim şanki bir eĖĖân-ı şafaĥ-reng
Bir levn-i pür-âheng
Eyler gönül ol ĖulĖul-i sevdâ-feri tevĥîr
Mânende-i tekbîr
- 71 Şevĥ-i seĥer eyler olan ısrârımı tebrîk
A'şâbımı taĥrîk
Zevĥ-i şafaĥ ister ki ide 'azmimi tanzîr
İĥdâmımı taşvîr
- 72 Deryâ getirir 'aĥlıma biñlerce heyûlâ
Biñlerce de ĥulyâ
Şaĥrâ götürür zihnimi mânende-i naĥcîr
Ėalmaz buña tedbîr
- 73 Sevdâ şaçar idrâke bir levn-i İlâhî
Göñlümde Ėüvâhı
Ecrâm kılar gözlerimiñ nûrını teşĥîr
Eyler beni dil-sîr
- 74 Dil-sîr olurum söyledecek kimse bulunmaz
Bir cûy-ı mu'azzez
EĖĖânımı tefsîr kılar yâdımı tefsîr
Feryâdımı tefsîr
- 75 Me'yûs olurum bir dem ü bir ânda ümîd-vâr
Bir şarşar-ı devvâr
Tebşîr kılar meylimî ârâmımı tebşîr
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- İkdâmımı tebşîr
- 76 Ey mûnis-i dil mevki'imi eyle ki teşrîf
Yokdur aña ta'rîf
Ta'bîr bulunmaz bu tegâfüllere ta'bîr
Gulgüllere ta'bîr
- 77 Görseñ beni ey hubb-ı mücessem bilemezsiñ
Bilmek dilemezsiñ
Hayret beni hengâm-ı şebâb eyledi bir pîr
Yâ Rab bu ne taşşîr
- 78 Taşşîr midir cevri felek mi anı bilmem
Bir noқта ki maḥrem
Lâkin şunu ra'nâ bilirim Ḥazret-i Taḫdîr
Eyler beni taḫyîr
- 79 Taḫdîr ne vâsi' ne yüce ḥısn-ı ḥaşînsiñ
Zâhirde kemînsiñ
Ḳâbil mi beşer eyleye bir cüz'üñi taḡyîr
Bir zerreñi teşhîr
- Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî
- V
- 80 Ey ḳalbimi taḫdîs ḳılan ḥiss-i pür-envâr
İtdim seni bîzâr
Ey şabrımı tebrîke gelen ebr-i güher-bâr
Ḳıldıñ beni bîdâr
- 81 Fikrimde zamândır yaşadıñ ey ḳoca sevdâ
"El-leyletü ḥublâ"
Ey 'aşḳımı taḫdîr ḳılan yâr-ı vefâ-dâr
Ey âfet-i seḫḫâr
- 82 Tevḳîre sezâ gördiğini itme ki teşhîr
İtdim anı taḫḳîr
Taḫdîre revâ buldığini ḳılma ki iḳrâr
Ḳıldım anı inkâr
- 83 Âḡûşıma terciḫ ile bir başḳa ḫaşîni
Ey ḫûr-ı zemîni
İtdiñ beni dünyâ gibi müşkillere dûḫâr
Ey şanlı sitem-kâr
- 84 Vicdânıñı aldatmadan evvel beni aldat
Gel sen seni aldat

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- Haqqım olamaz tahti'eye fi'liñi der-kâr
 Şuç bende bedîdâr
- 85 Âteş-gede-i 'aşkı tıyar da ne şanırdım
 Efsâne şanırdım
 Atdıñ beni dünyâda cehennemlere gaddâr
 Yandım yine tekrâr
- 86 Nergisleriñiñ dökdigi nem eyledi tuğyân
 Olduñ mı peşimân
 Heyhât ki mehcûrîñi yâd eyleme zinhâr
 Yâ Rab bu ne ısrâr
- 87 İsrârıñı müşkil görürüm giryeni ca'li
 Olmam mütesellî
 Tedbîriñi mühlik şanırdım meyliñi hûn-hâr
 Redd it beni nâ-çâr
- 88 Derk eyleyegör fi'liñi ey çeşm-i siyeh bak
 İtdiñ beni i'tâk
 Bir bende iken oldı yerim maḥfil-i aḥrâr
 Kurtar beni Ğaffâr
- 89 Emvâc kılar gönlümi pür-hûn-ı te'eşşür
 Meftûn-ı te'eşşür
 Encüm getirir ḥâtırına bir nice esrâr
 Bir giryeli didâr
- 90 Didâr çevir nazrañı vicdânımı delsin
 Billâhi güzelsin
 Vicdâna ne muḥrik ne celî nazralarıñ var
 Yaqsın anı her bâr
- 91 Baqdıkça semâya görürüm neş'eli bir hûr
 Zülmet-gede bir nûr
 Gördükçe o nûrı iderim zülmeti tezkâr
 Fikretlerim artar
- 92 Sevdâ ne kadar nâ-be-maḥalsiñ baña ma'lûm
 İtdiñ beni mesmûm
 Kıldiñ ne revâ gözlerimiñ nûrını îşâr
 Maḥşûl-i cefâ-kâr
- 93 Bilmem ki neden almadasıñ vaz'-ı yetîmi
 Ey ḥubb-ı şamîmî
 Setr it anı temkîniñ ile olma ḥarîdâr
 'Azmiñde ḥaṭâ var
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/8 Fall 2009*

- 94 Deryâ o degil şevk-i seher ye's ile tev'em
Vıcdân ise mübrem
Dünyâ bu degil baht u zamân kâtil ü kâhhâr
Yâ Rab bu ne idbâr
- 95 Heyhât bu âteşli tehâcümlere karşı
İtsem mi tehâşî
Gönlüm yine bir şânlı mekânet ider ızhâr
Fıkr it ne fedâ-kâr
- 96 Ey kalb yeter kendiñe gel tayy-ı mekân kııl
Mağv olma da yırtıl
Ey his yetişir kendiñe git kııl anı bîdâr
Kıldın beni ızrâr
- 97 Ey 'aşk sürüklenmeyecek bâr-ı girânsıñ
Bir şîr-i jiyânsıñ
Zihnimde seni kâhr idecek neş'elerim var
Fıkrimde de biñ nâr
- 98 Ey ye's beni fıtraten itseñ bile tehdîd
Olmam yine nevmîd
İdrâkimi tahdîd idiyor zûlmet-i efkâr
Etrâfımı dîvâr
- 99 Nevmîdligim itmede ümmîdimi ihyâ
Meyyit degilim yâ
Me'yûsluğum kılmada ezvâkıımı ızmâr
Taşsın saña ey yâr
- Sendendir İlâhî yine bu mekr ü bu fitne
Bu mekr ü bu fitne yine sendendir İlâhî

17 Hazîrân, Sene (1)301- Beglerbegi **Sonuç**

Nazım şekilleri ve edebî türler üzerinde yeni ve detaylı çalışmalar yapılmadığı sürece, o alanla ilgili daha önceden ortaya konmuş olan eksik ve yanlış bilgiler tekrarlanıp duracaktır. Yakın zamana kadar müstezad hakkında bilgi veren kaynakların çoğu onu hep gazelle ve sadece bir aruz kalıbıyla anmıştır. Oysa müstezadlar çok değişik konularda birçok aruz kalıbıyla, farklı nazım şekillerinde de istifade edilerek yazılabilmektedir. Ayrıca "mütekerrir, müdevver, mutarraı, iki ziyadeli" gibi örnekleri de bulunmaktadır. Hatta bir tane de olsa mensur bir örneği bile bulunmaktadır. Bu bakımdan müstezad, divan şiirinin sıkı kuralları içerisinde kalan şairlere daha özgürce davranma imkânı sunan bir alan olarak görünmektedir. İşte yukarıda metnini verdiğimiz Ali Ferruh'un müstezâdı da gerek tercî-i bend nazım şekliyle birleştirilerek yazılması gerek beyit sayısı gerekse

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

işlediği konu bakımından söz konusu nazım şeklinin farklı bir örneğidir.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞ GÜRSOY, B. (2002). “*Ali Ferruh*” maddesi, Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1, Ankara: AKMB. Yayınları, s. 324.
- ÇANKAYA, Ali (1968-1969). **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. III, Ankara: Mars Matbaası.
- EFLATUN, Muvaffak (1997). “*Türk Edebiyatında Müstezad*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ENGİNÜN, İnci (1991). **Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri 1 Sahra, Divaneliklerim, Bunlar O’dur**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2006). **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete (1839-1923)**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ERDOĞAN, Mehtap (2009). “*Türünün Farklı Bir Örneği: Hâkim Mehmed Efendi’nin Müstezâd Nazım Şekliyle Yazdığı Mi’râciyesi*”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 40, Erzurum, s.75-117.
- GÖÇGÜN, Önder (1987). Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbnür’r-Reşâd Ali Ferruh (1303). **Şâyân**, İstanbul.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri** (1999). Hz. Müjgan Cunbur, Ankara: AKMB. Yayınları.
- KERMAN, Zeynep Kerman (1977). “*Ali Ferruh*” maddesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. I, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 113.
- KURNAZ, Cemal, TATCI Mustafa (2000). **Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri**, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Münşe’ât-ı ‘Azîziyye** (1286). İstanbul.
- ÖZGÜL, Kayahan (2004). **Ali Kemal Ömrüm**, Ankara: Hece Yayınları.
- ÖZKIRIMLI, Atilla Özkırmıllı (1982). **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: